

Ф. Штір-Зомло (Німеччина) та ін. Вчення підтримували амер. соціологи Е. Гіддінс, Л. Уорд, Дж. Болдуїн.

Психол. школа поставила своїм завданням вивчення процесів псих. взаємодії між людьми, які живуть спільно. Колект. психологія позначилася на соціології, що проявилось в уявленні про сусп-во як виключно психічну взаємодію. Так, Г. Тард зводив усе сусп. життя до актів винаходу та імітації. Ф. Штір-Зомло виходив з того, що все держ. життя – це вираження люд. дій, а останні, внаслідок прагнення людини до співжиття, потребують певної організації. На думку Ф. Ф. Кокошкіна, два фактори є вирішальними для встановлення сусп. влади: особиста влада людини над людиною і взаємний псих. вплив людей, які створюють у кожному сусп-ві певний комплекс спільних почуттів, настроїв, прагнень і думок, що впливають на кожну людину як зовн. зворотна сила. До цього додається сила звички. Існування влади як сили, котру можна використати для досягнення певних цілей, породжує в окр. осіб і цілих груп людей прагнення захопити владу і використати її у своїх інтересах. Це призводить до б-би за владу, яка, в свою чергу, сприяє пробудженню свідомого ставлення до влади навіть з боку тих елементів сусп-ва, які не беруть безпосеред. участі у цій б-бі. Неминучі за умов б-би тимчас. періоди анархії, коли більшість населення перебуває у гіршому становищі, ніж за будь-якої влади, призводять до переконання у необхідності влади взагалі.

В цій теорії влада раціоналізується. Сусп. визнання, що є фактичною та юрид. підставою *державної влади*, має змішаний характер, у ньому переплітаються два психол. елементи: 1) стихійне, інстинктивне підкорення, засноване на почуттях і звичках; 2) свідоме підкорення, що впливає з рац. мотивів.

Один з чільних представників психол. школи права Л. Й. Петражицький вважав, що психіка людини, її імпульси та емоції відіграють вирішальну роль не тільки у пристосуванні людини до мінливих умов, а й у виникненні д-ви і права. На його думку, право є псих. фактором сусп. життя, це «етичні переживання, емоції, які мають атрибутивний характер», тобто пов'язані з можливістю пред'явити претензію. «Наші права, – зазначав він, – по суті, закріплені за нами, такі, що належать нам, як наш актив, обов'язки інших осіб». Щодо права як об'єктив. системи норм, за Л. Й. Петражицьким, це «фантазія» та «емоційна проєкція» – «імперативно-атрибутивні норми (проєкційне об'єктивне право)».

Заслугою прихильників П. т. п. д. і п. є вказівка на те, що в процесі створення д-ви значну

ПСИХОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА – система поглядів, що пояснюють процес виникнення *держави і права* як результат розвитку люд. психіки. Зародилася в Європі наприкінці 30-х рр. 19 ст., коли почала формуватися психологія як самост. галузь знань, набули поширення експерим. методи дослідження і з'явилися школи з різним трактуванням психіки. Запозичені соціологами та юристами ідеї цих шкіл поклали початок формуванню нових напрямів у юрид. науці. Прихильники психол. теорії намагалися знайти універсальну причину, що пояснила б процес виникнення д-ви і права. Це були Г. Тард (Франція), Л. Й. Петражицький, Ф. Ф. Кокошкін і М. М. Коркунов (Росія), О. Гірке і

роль відіграють психол. фактори. Вони звернули увагу на той факт, що різні інтереси людей реалізуються лише через психіку. Все, що робить людина, проходить через її психіку на рівні умовних та безумовних рефлексів.

Однак психол. теорія не змогла остаточно пояснити роль психіки у виникненні д-ви і пра-ва. Ця школа не визначила, як саме на виникненні д-ви і права позначився процес псих. відображення (псих. відтворення об'єкта в мозку людини у вигляді відчуттів, сприйняття, почуттів, емоцій, уявлень, образів, а також слів, понять, суджень і умовиводів), завдяки якому здійснюється орієнтування людини в навкол. середовищі, що необхідно для спрямування практ. дій. Між «імпульсами», «емоціями», «хвилюваннями» ця школа не бачила різниці. Як відомо, психіка людини поділяється на різні сфери (емоційну, вольову, розумову). У взаємовідносинах між людьми найважливішими є вольові якості. На їх основі встановлюються психол. підпорядкованість між людьми, а також соціальні утворення, одним з яких є д-ва.

Лит.: Штір-Зомло Ф. Політика в зв'язі з гос. правом. СПб., 1907; Петражицкий Л. И. Введение в изучение права и нравственности. Основы эмоциональной психологии. СПб., 1907; Його ж. Теория права и гос-ва в связи с теорией нравственности, т. 1. СПб., 1909; Кокошкин Ф. Лекции по общему гос. праву. М., 1912; Шершеневич Г. Ф. Общая теория права, в. 1, т. 1. Философия права. Часть теоретическая. М., 1912; Качанина Т. В. Происхождение гос-ва и права. Совр. трактовки и новые подходы. М., 1999.

В. І. Тимошенко.